

Микола Головань

*ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”, м. Суми
golovan@academy.sumy.ua*

КОМПЕТЕНЦІЯ ТА КОМПЕТЕНТНІСТЬ: СЕМАНТИКО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

Основними категоріями компетентнісного підходу є поняття “компетенція” та “компетентність”. Нині визначення цих понять знаходиться у центрі дискусій. Існуючі означення часто несуть “відбиток” особистих уподобань автора, в одних публікаціях ці поняття отожднюються, в інших – розрізняються. Одні й ті ж терміни у різних публікаціях тлумачаться по-різному.

Складність наукового тлумачення термінів “компетенція” і “компетентність” визначається також тим, що в нормативних документах відсутнє їх однозначне трактування. Зокрема, у проекті Закону України про національну систему кваліфікацій компетентність трактується як продемонстрована здатність особи виконувати завдання та обов’язки за стандартом, встановленим для або певного роду занять, професійної діяльності; компетенція – як сукупність здатностей, якими повинна володіти особа, для виконання завдань і функцій, визначених об’єктом і предметом її діяльності, соціальним і професійним статусом. У проекті Національної рамки кваліфікацій: компетентність – це здатність особи, зокрема її знання, навички та вміння належним чином виконувати роботу; компетенція – а) продемонстрована здатність особи виконувати завдання та обов’язки за професійним стандартом; б) здатність і готовність використовувати знання, уміння та особистісні, соціальні аспекти в навчанні та роботі, а також для професійного та особистісного розвитку; в) надбані навички та уміння працювати.

У “Концепції модернізації російської освіти на період до 2010 року” мова йде про ключові компетенції, а в “Стратегії модернізації шкільної освіти” – про ключові компетентності. У Глосарії термінів ЄФО (Європейський фонд освіти, 1997 р.) поняття “компетенція” і “компетентність” використовується в одних і тих же значеннях: здатність робити що-небудь добре або ефективно; відповідність вимогам, що пред’являються при влаштуванні на роботу; здатність виконувати особливі трудові функції.

Щоб глибше зрозуміти природу цих понять, звернемося до енциклопедичних джерел і словників, які розкривають їх багатогранність і неоднозначність. Латино-російський словник поняття “competentia” трактує як узгодженість, відповідність, а “compete” – як відповідати, бути годящим, здатним [2, 217]. У перекладі з англійської “competence” означає: здатність, уміння; компетентність; компетенція, повноправність [9, 563]. Тлумачні словники англійської мови трактують це поняття як відповідність, достатність, уміння виконувати певну роботу, завдання та обов’язок; розумові здібності або загальні уміння та навички [8, 200]; властивість за значенням “компетентний” [7 116].

Варто зазначити, що в англійських джерелах застосовується також слово “competency” (мн. competencies), яке має ті ж самі значення, що й “competence”. Окрім того, аналіз етимологічної інформації тлумачного словника доводить, що саме “competency” походить від латинського competentia [8, 200], а це означає, що його потрібно перекладати як “компетенція”.

У тлумачних та енциклопедичних словниках компетенція визначається як “добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи” [3, 874]; “коло питань, в яких хто-небудь добре обізнаний; коло чітких повноважень, прав” [4, 289]; “коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовій особі; знання і досвід у певній галузі” [5, 613]; “коло питань, явищ, в яких дана особа авторитетна, має досвід, знання; коло повноважень, галузь належних для виконання ким-небудь питань, явищ” [6, 358].

Тлумачення поняття “компетентний” в українських та російських словниках хоча й дещо відрізняються за своїм змістом, але містять загальні аспекти: “1) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; 2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний” [3, 874]; “знаючий, обізнаний, авторитетний в якій-небудь галузі; який володіє компетенцією” [4, 289]; “обізнаний, визнаний знавець з певного питання; який володіє компетенцією, повноправний” [6, 358].

Трактування словниками поняття “компетенції” відображає переважно соціальний бік діяльності суб’єкта, й фіксує коло заданих ззовні і запропонованих цілей і способів діяльності. Знання, коло питань, досвід подані як узагальнені поняття, що не стосуються конкретної особи, які не є її особистісним надбанням. Зокрема, у професійній діяльності компетенція суб’єкта визначається посадовими обов’язками й посадовою інструкцією, а в системі освіти – цілями навчальної діяльності суб’єкта освіти і навчальним планом. Поняття “компетентний” стосується особи, яка володіє компетенцією, і є оцінною категорією щодо ефективного виконання своїх

повноважень або функцій. Компетентність виступає в українській і російській мовах як якість, характеристика особи, яка дозволяє їй (або навіть дає право) вирішувати певні завдання, виносити рішення, судження у певній галузі. Основою цієї якості є знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності людини.

Окремі автори наукових публікацій компетентність розуміють як сукупність компетенцій. З таким розумінням ми не можемо погодитися, оскільки поняття “компетенції” пов’язане із змістом сфери діяльності, а “компетентність” завжди стосується особи, характеризує її здатність якісно виконувати певну роботу. Тому не можна тлумачити компетентність як сукупність компетенцій, оскільки ці поняття “знаходяться” у різних площинах. У роботах дослідників ми зустрічаємося з поняттям “компетентність”, як в однині, так і в множині, коли йдеться про перелік ключових (або базових, загальних) компетенцій, а також під час цитування зарубіжної наукової літератури. На нашу думку, це пов’язано з вільним перекладом слова Competence (Competencies). У відповідності з граматику української мови абстрактні поняття, які закінчуються на *-ість*, вживаються в однині. Ми вважаємо, що компетентність – це якість особистості, а не якості, тому цей термін потрібно вживати в однині.

Проведений в [1] аналіз понять компетенції і компетентності в наукових публікаціях дозволив нам дійти висновку, що ці терміни потрібно розрізнити. Компетенція – це коло питань, в яких людина добре обізнана (або має певні повноваження), а компетентність – це інтегративне утворення особистості, яке є результатом набуття компетенцій. Ми вважаємо, що у сфері освіти компетенція – це об’єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, досвіду, ставлень у певній сфері діяльності людини як абстрактного носія; а компетентність – це інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні якості, які обумовлюють прагнення, готовність і здатність розв’язувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності. Поняття “компетенція” пов’язане із змістом сфери діяльності, а “компетентність” – з особистістю, із здатністю особи ефективно діяти у стандартних і нестандартних ситуаціях. Поняття “компетентності” відображає внутрішній бік діяльності суб’єкта з реалізації тих цілей, які задані в понятті компетенції. *Компетентність виявляється в успішно реалізованій у діяльності компетенції* і включає особисте ставлення до предмету і продукту діяльності. Принципова, на наш погляд, відмінність компетенції від компетентності полягає в тому, що компетенція є інституційним поняттям, що визначає статус якої-небудь особи, а компетентність є поняттям функціональним.

Як особистісне утворення компетентність можна подати у вигляді сукупності компонент: мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, ціннісно-рефлексивного, емоційно-вольового. Виділені компоненти існують не ізольовано один від одного, вони тісно взаємопов’язані між собою. Така точка зору на суть компетентності переважає у працях як українських, так і російських дослідників. Тому некоректно окремий компонент компетентності назвати компетенцією або компетентністю (наприклад, мотиваційна, рефлексивна, емоційна компетентність), як це можна зустріти в окремих публікаціях.

Отже, компетентність виступає як якість, особистісне надбання особи, що дозволяє їй вирішувати певні завдання, виносити рішення, судження у певній галузі. Основою цієї якості є знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності людини. Цим самим підкреслюється інтегративний характер поняття “компетентність”. Компетенція – це сукупність взаємозв’язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок, ставлень і досвіду діяльності особи по відношенню до певного кола об’єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення продуктивної діяльності. Компетенція є відчуженою, наперед заданою соціальною вимогою (нормою) до освітньої підготовки особи, необхідної для ефективного здійснення продуктивної діяльності.

Література

1. Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М. С. Головань // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – с. 23-30.
2. Латинско-русский словарь / Ред. И. Х. Дворецкий. М.: Русский язык, 1976. – с. 217.
3. Новий тлумачний словник української мови(у трьох томах). том 1, А – К / Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – Київ, Вид-во “АКОНІТ”, 2006. – 926 с.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка: 70000 слов / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – 23-е изд., испр. – М.: Русский язык, 1990. – 917 с.
5. Советский энциклопедический словарь. 3-е изд. М.: Советская энциклопедия, 1984. -1600 с.
6. Ушаков Д.Н. Толковый словарь современного русского языка / Под ред. Татьянченко Н.Ф. М.: Альта-Пресс, 2005. – 1216 с.
7. Hornby A. S. Oxford Student’s Dictionary of Current English / A. S. Hornby. – Oxford: Oxford University Press; Moscow: Prosveshcheniye Publishers, 1984. – 769p.
8. New Webster’s Dictionary and Thesaurus of the English language: Lexicon Publication, 1993. – 1150p.
9. The Concise Oxford English-Russian Dictionary / Edited by Paul Falla. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – 1007p.